

»BOGORODICA S DJETETOM« PIZANSKE ŠKOLE U KATEDRALI U HVARU

REPRODUKCIJA TB. V

Na Hektorovičevu oltaru katedrale u Hvaru, u okviru raskošnim tabernakulom iz XVII st., čuva se već stoljećima stara slika »Bogorodice s djetetom« (drvo, v. 89, š. 59 cm). Bogati pozlaćeni okvir u obliku tabernakula svjedoči da je od starine bila veoma poštivana. Restaurirana 1956. g. od Ljilje Čermak, pokazala je svoje prave vrijednosti koje treba pripisati više strogom stilu određene škole i čaru starine koji izbija iz njenog teškog kolorita u kome prevladavaju crveni tonovi negoli nekoj velikoj i nadahnutoj umjetnosti. Koliko god slika bila stilistički zanimljiva, osobito u koncepciji dugog lika malog Isusa i njegove haljine kompliciranih nabora, samo je lice Bogorodice teško, bez draži i bez osobitog monumentalnog dojma. Ali stilsko koherentnost čitave kompozicije i njena drevnost čine je jednom od najdragocjenijih starih ikona na istočnoj obali Jadrana. Pored »Gospa od zvonika« u Splitu, »Zadarske Bogorodice«¹ i one, koja je u istom gradu nedavno pronađena i koju Petricioli ovdje objavljuje² to je svakako jedna od najstarijih³. Ali, dok obje zadarske slike svojim stilskim oznakama upućuju na jadransko područje, splitska i hvarska po mom su mišljenju uvezene iz Toskane.

»Gospa od zvonika« u Splitu po svojoj je stilskoj organizaciji fenomen posebne vrste. Hvarska »Bogorodica s djetetom« nije ništa manje zanimljiva i, ujedno, zagonetna. U obrisu i u crtačkim kvalitetama riješena je nekom sirovom, rekao bih čak grubom stilistikom koja u naborima dječje haljine prelazi u neku traženu i stilski već sigurnu precioznost. Ikonografski, to je tip Hodigitrije, majke s

¹ G. Gamulin, »Bogorodica s djetetom i donatorom« iz Zadra, Peristil br. 2.

² I. Petricioli, »Nepoznata srednjovjekovna slika Bogorodice iz Zadarske katedrale«, Peristil br. 3.

³ Neobično zanimljiva »Bogorodica s djetetom« (S. Maria in Punta) nalazi se u župnoj crkvi u Budvi. Kako je, osim lica, potpuno prekrivena srebrnom pločom, a i premazivana, teško je o njoj zasada nešto određenije reći, ali vjerojatno je da se radi o Apuliji.

djetetom na lijevoj ruci. Pozadina je oslikana modro, aureole su zlatne sa crno-bijelim obrubom. Sama Bogorodica ima crveni plašt ispod kojeg proviruje rukav haljine u modroj boji. Kako je i plašt malog Isusa u beige boje sa crvenim i ružičastim sjenama, to je opći dojam slike vrlo topao. I rub dječjeg plašta je u karminu sa srebrnim ukrasom, tek haljina oko koljena je plava. Kose su žučkaste sa smeđe ucrtanim vlasima.

Ikonografska tema je izvedena čisto, sa djetetom koje blagoslivlja desnom rukom, a u lijevoj drži *volumen legis*. Zanimljiv je položaj lijeve majčine ruke koja je provučena ispod dječjeg plašta, ali najneobičniji dio je dugačko tijelo djeteta obučenog u plašt bez *lumeggiatura*, maniriranih nabora koji ponekad čine jajolike oblike. Čini se u prvi mah da bi se problem autora moglo riješiti upravo po tome kao i po izrazitom licu djeteta. Ali to je samo naizgled tako. Uklopiti hvarsku Bogorodicu u opus nekog određenog umjetnika veoma je teško.

Lice djeteta podsjeća po fizionomiji u prvi čas na »Bogorodicu s djetetom i prizorima pasije« iz Bargella, koja se pripisuje majstoru Raspeća iz Castellara. Neki elementi na licu majke također su bliski, ali sve ostalo, a osobito rješenje draperije, govori protiv toga. Pođemo li dalje tim tragom, ustanovit ćemo da i lice Krista na samom Raspeću iz Castellara pokazuje — osobito u načinu izrade očiju i nosa — bliskost s licem naše Bogorodice, ali u »Bogorodici s djetetom« iz pizanske crkve St. Eufrasia e Barbara nalazimo opet sasvim dispartatnu sliku.⁴ Možda smo nešto malo bliže ako prijedemo na fresku »Bogorodice s djetetom« koja se — dignuta s lunete vratiju Sv. Sebastijana — sada nalazi u pizanskom muzeju.

Time smo odredili školu i približno vrijeme nastanka jer se po svoj prilici radi o umjetniku toga kruga, koji je u Pizi radio u drugoj polovini XIII st. pod lukeškim utjecajem. Ako bismo željeli pobliže odrediti vrijeme nastanka naše slike, mi-

⁴ E. B. Garrison, Italian romaneseque panel painting, 1949, br. 390, 514, 645.

slim da ne bi trebalo ići niže od sedmog decenija. Sudeći po razvitku malih majstora toga vremena u Pizi (*Enrica di Tedice*, na primjer, ili »*Nellusa*«, *Garrison*, br. 109) i razvijene stilizacije Isusovog plašta na hvarskoj slici, vjerujem da treba pomišljati i na nešto kasnije vrijeme, možda na godine između 1270. i 1280. Ako bi u okviru pizanske škole trebalo potražiti još poneki dodir, upozorio bih na »*Bogorodicu s djetetom*« iz St. Michele in Borgo u Pizi, koju *Garrison* datira u sedmi decenij a koja u tretiranju draperije nije daleko od načina hvarske slike.

Posredni ili neposredni dodiri hvarske komune s Pizom u XIII stoljeću mogući su i vjerojatni, i to se vrijeme točno poklapalo s velikim značenjem

koje je Hvarska katedrala u to vrijeme imala na Jadranu. Santa Maria di Lesna bila je mjesto na kome su trgovačke stranke rješavale svoje sporove.⁵ Ništa nam ne daje pravo tvrditi da je upravo naša slika bila ta St. Maria di Lesna jer se čini da je prva katedrala bila posvećena »Sv. Mariji Uznesenoj«⁶. Ali, sasvim je razumljivo, da je poznata katedrala u to vrijeme lako mogla doći do ikone koja je potjecala iz čuvene pizanske slikarske škole onog vremena.

⁵ *Remigije Bučić*, Santa Maria di Lesna — prva stolna crkva hvarska. Posebni otisak iz »*Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku*«, sv. LII, 1959, str. 4.

⁶ *R. Bučić*, o. c., str. 6.

RIASSUNTO

Dopo la »*Madonna col bambino*« di Porta ferrea a Spalato, questa è già la seconda »*Madonna col bambino*« che possiamo dire di origine toscana. Anche ammettendo che l'insieme è stilisticamente importante, specialmente nella concezione della figura allungata del piccolo Gesù e dalle sue vesti con complicate pieghe, il volto della Madonna è pesante, non ha nè grazia nè effetto monumentale degno di ammirazione. Una calda gamma di colori dove predomina il rosso, è forse quello che attira di più l'attenzione. Il tema iconografico è nettamente risolto e la coerenza stilistica è palese, così che a prima vista sembra che il problema inerente l'autore si possa risolvere tenendo conto solo delle caratteristiche sul volto del bambino. Questo è però solo l'apparenza. Definire la Madonna di Hvar (Lesina) opera di un determinato artista, è un'impresa assai difficile.

Il viso del bambino rammenta in un primo momento la »*Madonna col Bambino e le scene della passione*« di Bargello, attribuita al »*Maestro della Crocifissione di Castellare*«. C'è inoltre qualche affinità nel viso della Madonna, ma tutto il resto, e specialmente il drappeggiare parla contro questa soluzione del problema. Se seguiamo questa traccia troveremo forse un certo punto d'appoggio anche nel viso di Cristo sul »*Crocifisso*« di Castellare, ma nella »*Madonna col Bambino*« nella chiesa di Ss. Eufrosia e Barbara a Pisa troviamo di nuovo una stilistica tutt'altra. Forse ci avviciniamo per lo più allo stile di questo piccolo maestro pisano se passiamo all'affresco con la »*Madonna e bambino*«, distaccato dalla Porta S. Sebastiano (adesso nel Museo a Pisa), ma mi pare che questo ci aiuti soltanto a precisare la scuola e il tempo, ma non a individuare il pittore.

Si tratta evidentemente di un pittore di questa cerchia pisana sviluppatasi nella seconda metà del Duecento sotto l'influsso lucchese. Giudicando dallo sviluppo degli altri maestri di questo tempo a Pisa (di Enrico di Tedice, per esempio, o di »*Nellusa*«, *Garrison*, 109) mi pare si debba forse pensare anche a un tempo un po' più tardo, cioè verso 1270—80. Se nei limiti della scuola pisana occorrebbe cercare ancora qualche punto affine, penserei alla »*Madonna col Bambino*« in S. Michele in Borgo a Pisa, che *Garrison* ha datato nel settimo decennio, e che nel tratteggiare del drappeggio non è lontano dai modi della nostra Madonna.

Hvar, katedrala, Bogorodica s djetetom, pazinska škola, oko 1270. g.